

מצוקת הקיום והמוות בגטו ורשה, מתוך ארכיון "עונג שבת"

העגלון ממורנובסקה, מר אייזנשטט, הסיע על עגלתו מוצרים שונים. בזמנו היה מביא טקסטיל לנלבקי ולגנשה, עור לפקצ'נסקה, פח לגז'יבובסקה. מאוחר יותר, כשהחלו הגירושים, הוא הוביל ארונות, מיטות, ספות, שולחנות ואת כל דלת העם היהודי.

היום הוא 23 בנובמבר 1941. מר אייזנשטט, בן ה-42, מוביל בפעם הראשונה משהו שעליו כלל לא חשב. הוא מוביל את גופת אשתו שנפטרה בדירת מרתף מתשישות ומרעב. במשך שלושה ימים הוא התרוצץ לשווא בין מוסדות שונים על מנת להשיג 20 זלוטי הנחוצים לתשלום דמי הקבורה. עכשיו, יחד עם בנו היחיד יוס'ה בן השבע, הוא מוביל את אשתו לבית הקברות.

רומן רוזנפלד

אין הם [הרעבים] מראים עצמם ברחוב. בלאו הכי אין עוד בכוחם לגרור את רגליהם. ואף על פי כן מתעורר בהם עוד איזה זיק, בעין התנחשלות פתאומית של תקוה חסרת שחר, קורטוב של מרץ שלאחר יאוש. יש ובהשכמת הבוקר או עם דמדומי ערביים הם פורצים החוצה, אבל לא תמיד הם חוזרים. נפוחי הכפן מתים בקלות רבה כל כך, בדומה לאפרוחים חולים בשעת מגפה. הם נופלים בשעת הליכה והשכנים או הקרובים פטורים אפילו להוציאם לרחוב לאחר מותם.

רחל אוירבך, **בחוצות ורשה** (ת"א: עם עובד, 1954), ע' 29-30

הקמתו של הגטו סימנה מהפכה בחיים. פתאום ראית את הקבצנות בצורתה המרוכזת והקשה. מדי יום ביומו החמיר המצב. גוויות המתים התגוללו ברחובות. נכון שהחושים מתקנים במשך הזמן, אתה מתרגל, ואתה זז קצת ועובר לידן. רגיל הייתי לעבור ליד משפחה אחת: שני צעירים שהחזיקו בזרועותיהם ילדה קטנה. זכורה לי האצילות שהיתה בעמידתם ובשתיקתם. כל פעם שהייתי עובר על ידם הייתי נותן להם משהו. יום אחד נעלמו, וידעתי שהם אינם קיימים עוד.

יצחק צוקרמן, **שבע השנים ההן** (הקיבוץ המאוחד ובית לוחמי הגטאות, 1990), ע' 112

מטבח עממי – לא קל למצוא הגדרה למין מוסד שכזה. מטבח פירושו היה הרבה מאד. הוא היה "יחידה" ארגונית של הציבור היהודי, תא אורגני של סיעוד, ובחלוף הזמן – בעיקר מאז שהוקם הגטו – הוא נהפך ל"יחידה" ארגונית של פעילויות אחרות, חשאיות וחשאיות למחצה, של הציבור היהודי – פעילויות פוליטיות, תרבותיות ולבסוף – אפילו של תנועות ההתנגדות.

רחל אוירבך, **בחוצות ורשה** (ת"א: עם עובד, 1954), ע' 65.

חיפשנו פה הרבה וברוב עמל. את [גופתו של] ברקסמאייר לא מצאנו, אך לעומת זאת ראינו עשרות ברקסמאיירים אחרים. כלום אין הכל שווים אחרי המוות? [...] ילדים ומבוגרים, מכוסי כינים ונקיים, ואפילו אלה שרוחצו על פי הכללים הסניטריים – מוות אחד לכולם ודרך אחת – לבור המשותף.

בהסתכלי בתנועה שבבית העלמין היהודי בספטמבר 1941 הרגשתי עד כמה ילדותית ובלתי חשובה היא המשימה שלקחתי על עצמי, עשיית חסד של אמת עם אדם גלמוד שנקלע לכאן ממרחקים. איני יודעת אפילו אם הוא עצמו היה משתדל כל כך, שיהיה מוטל לא בקבר אחים, עם רבים אחרים שבחיייו היה עומד איתם יחד בתור לקבלת מרק, לבית המרחץ, להשגת כוס קפה ממותק בסכרין ומנת לחם של שלושים גרם. שהרי מהו ההבדל עם מי ואיך מוטלים, כאשר הגוף כבר מעורטל מכותנתו האחרונה; כשהוא נהפך כבר לגוויה ערומה אפורה צהבהבה...

רחל אורבר, **בחוצות ורשה** (ת"א: עם עובד, 1954), ע' 25-28